

Ob koncu bi radi pohvalili še *Mohorjevo založbo* za resnično solidno realiziran projekt objave monografije Škabrijel, ob siceršnjih knjigah *Blaukreuz* (prevod prve Klavorine monografije) in *Koraki skozi meglo* oziroma *Schritte im Nebel* (prav tako spisal Vasja Klavora). Upati je, da bo založba tudi najnovejšo monografijo s Soške fronte izdala v nemščini, kar bo še po tej poti poneslo Klavorino pričevanje o škabrijelski kalvariji v širni svet.

Davorin Vuga

Zsiga Tibor, *Muravidéktől Trianonig*. Lendava : Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet = Zavod za kulturo madžarske narodnosti, 1996. 209 strani.

Knjiga Tiborja Zsige Od Murske krajine (Prekmurja?) do Trianona je bila izdana v slovenski Lendavi, katere ime pogrešamo na naslovnici, od Zavoda za kulturo madžarske narodnosti (na drugi strani: »...ob 1100-letnici madžarskega zavzetja domovine«), za izdajo je odgovoren ravnatelj László Göncz. Izdajo je gmotno podprlo Madžarsko ministrstvo za kulturo in pouk. Tiskano je bilo v Pécsu (Pečuh).

Knjiga je bila predstavljena v Sombotelu spomladi 1997, o čemer je prva poročala Marija Kozar-Mukič, etnologinja-kustodinja v muzeju Savaria v Sombotelu v štirinajst dnevniku *Porabje* 24.4.1997 in zavrnila nekatere avtorjeve anahronistične trditve o Slovencih in slovenščini ter pokazala na raznarodovalni vpliv knjige v Porabju. Na to sem se odzval podpisani v mesecu maju v več slovenskih tednikih (dnevnik Delo članka ni hotel objaviti – brez pojasnila – zato so ga objavili z zamudo *Književni listi* 29.5.1997). Članek sem naslovil: *Obtožujem! Napad na slovenstvo Prekmurja!* – da bi zbudil zanimanje za nemogoče trditve madžarskega avtorja. Odzval se je v istih listih zastopnik lendavske založbe, češ da slovenstva nihče ne napada in oglasil se je odbor izdajatelja z isto trditvijo ter s podtikanji. Tudi lendavski madžarski tednik se je odzval s pikrim smešenjem. Podpisani sem v soboškem tedniku *Vestnik* od 31.7.1997 (št. 31) do 18.9.1997 (št. 38) v osmih nadaljevanjih nadvse kritičnimi pripombami prikazal vsebino knjige. Sledili so še nekateri članki v istem tedniku, ki so nadvse prikazali lažne trditve knjige o dr. M. Slaviču, Ivanu Jeriču in Mihaelu Küharju.

Polemika se še nadaljuje, saj sem podpisani objavil v sombotelskem dnevniku *Vas Népe* 23. decembra 1997 odgovor na članek v istem dnevniku 28. junija 1997.

Zakaj je obravnavano delo anahronistično, čeprav ima znanstveni videz? Ker avtor ne zna slovenščine in zato nepravilno uporablja le del slovenske literature o predmetu in jo docela napačno citira; ker uporablja madžarske sodniške in politične virov iz časa madžarske zasedbe Prekmurja 1941–1945, kajpada docela nekritično in z neresničnimi podatki. Ker avtor ne pozna Slovencev, ne njihove zgodovine, saj jih kar povprek imenuje »Vende« katerih jezik, da se bistveno razlikuje od prekmurščine. Itn. Itn. Nekritičen je tudi ves način obravnavanja boja za pripadnost Prekmurja državi SHS in dela razmejivne komisije. To bomo skušali na kratko prikazati v naslednjem.

Nejasen je že naslov knjige: *Muravidék* pomeni kdaj Prekmurje, pa tudi Pomurje, Mursko pokrajino. Tudi pomen formulacije naslova ni jasn – jasno je le eno, da sodi knjiga med množico del, ki v madžarščini dokazujejo, zlasti zdaj ob obletnici trianonskega miru, krivičnost te mirovne pogodbe za Madžare.

Na slovenski strani je o tem predmetu največ pisal Matija Slavič, izvedenec za Prekmurje v jugoslovanski delegaciji na mirovni konferenci v Parizu. Toda avtor pozna njegova glavna spisa o tem le brez naslova, v slabem prevodu v madžarščino, nastalem med okupacijo ter ju stalno citira takole (v prevodu): *Arhiv Železne županije... Szombathely. Klekovi spisi, članek Matije Slaviča Slovenska Krajna* (naslov zbornika, v katerem sta razpravi objavljeni, je: *Slovenska krajina*) ... prevod« – v nadaljevanju navaja le »Slavičev članek«. Gre pa za razpravi: *Narodnost in osvoboditev Prekmurcev* (Slovenska krajina, Beltinci 1935, 46–82) in *Prekmurske meje v diplomaciji* (pravtam, str. 83–107). Torej to nista skromna članka, marveč obsežni razpravi.

Avtor navaja v kratkem zapisu pod črto o Slaviču kot njegovo glavno delo: *Sprememba oblasti v Mariboru* (brez drugih navedb, nikjer ga ne uporablja in ne navaja) – ki pa ga ni. To je napačen prevod piša: *Prevrat v mariborski oblasti* v zborniku *Slovenci v desetletju 1918–1928* (Ljubljana, 1928, str. 215–269). Ne pozna pa tudi drugih Slavičevih spisov o tem predmetu. Tudi madžarska strokovna kritika, kolikor smo jo doslej dobili, mu očita, da ne uporablja tudi slovenskih virov (literature). Druga avtorjeva metodična napaka je, da nekritično uporablja madžarsko propagandno literaturo, predvsem pisanje Aleksandra Mikole, ki pa je bil madžarski izvedenec za mirovno konferenco in pravtako nepoučen o Sloveniji in Slovencih kot Zsiga. Tako slednji za Mikolo ponavlja, da med Prekmurjem in ostalimi Slovenci ni bilo pred 1918–19 nobenih

gospodarskih in kulturnih stikov; da se prekmurščina razlikuje od »kranjske« slovenščine. Vse take trditve so bile tedaj že ovržene v Slavičevih spisih, še temeljiteje pa v zadnjih desetletjih.

Metodično in vsebinsko vprašanje je tudi obravnavanje Medmurja (hrv. Medjumurje) v isti knjigi, ponekod v istih poglavjih. Avtor nekajkrat celo zamenjava madžarski imeni za obe pokrajini. Tudi njegovi podatki o dogajanju v Medmurju v letih 1918–1919 niso zanesljivi, kar sem dokazal drugod.

Avtor, ki se s svojimi založniki tako zavzema za pripadnost Prekmurja Madžarski, še danes ne pozna temeljnih dogajanj v prekmurski zgodovini. Tako mu niso jasni (ali jih zakriva) pojmi o Slovencih in slovenščini. O Slovencih kot narodu sploh ne govori, marveč jih imenuje kar »Vende«, takole: »Vendska ljudstva, ki sodijo v skupino južnoslovanskih ljudstev, so živela do konca prve svetovne vojske, do razpada avstroogrske monarhije, v deželah pod avstrijsko oblastjo, Štajerski, Kranjski, Goriški, Istri in v jugozahodnih županijah Vas, Zala« – to vse najdemo v Meyerjevem *Conversations-Lexikonu* iz preteklega stoletja!...

Prekmurske Slovence poveže z ostalimi Slovenci s stavkom: »Vendi na Ogrskem so tiho živeli v jugozahodni polovici države, skoraj ločeno od svojih štajerskih bratov, živečih na avstrijskem ozemlju.« Brez vsake dokumentacije zapiše dalje: »Na tem ozemlju živeče prebivalstvo se je imenovalo 'vend' (kdaj, v katerem jeziku?!) in v XX. stoletju tudi 'Slovenec' (szlovén)«. Brez natančnejše časovne določitve nadaljuje, da so jih sosedni Madžari imenovali »tót« (kot splošno Slovane, posebno pa Slovake, V. N.) in »böhmécze« (slov. boméc, bojnéč, iz bogme, V. N.). Niti z besedo ne označi njihovega razmerja do slovenskega naroda in na začetku oznake njihovega »kulturnega razvoja« zapiše dvoumen stavek: »Njegov (Prekmurja, V. N.) jezik, čeprav kaže mnogo sorodnosti z jezikom sosednih Slovencev, Hrvatov (!), se vendar v bistvenih vprašanjih (?) razlikuje od njega, kar je razumljivo povzročalo težave« (kdaj? V. N.).

Popolno nepoznavanje prekmurske zgodovine, kulture in literature predstavljata trditvi, da so njihovi duhovniki morali prevajati »hrvaške in madžarske cerkvene knjige«, kar ni res in ko niti z besedo ne označi evangeličanskega slovstvenega dela od 1715 do konca 18. stoletja. Prav tako ničesar ne ve – razen nekaj zmedenega – o katoliškem pisatelju Miklošu Küzmiču, v vsem 19. stoletju pa ne pozna nikogar razen Janoša Kardoša. Kar je pri avtorju v tem poglavju najbolj pozitivno, je omemba »nekaj sto Mohorjanov« (kdaj?) in njihov knjig, »ki so vendar vplivale na prebujanje zavesti pripadnosti k južnoslovanskim ljudstvom«. V tej zvezi začenja imenovati – povečini z zamenjavami osebnimi, krstnimi imeni – kot nekeke zarotnike – štiri duhovnike, ki jih ponovno imenuje kot nosilce nekega nedoločnega »slovanskega čutenja«, katerega začetnik mu je bil Franc Ivanocy, pozneje pa glavni zastopnik Jožef Klekl st. Očitno je, da je avtor zajemal videnje o narodnostnem stanju in gibanju med Slovenci na Ogrskem iz dokaj slabo obveščene druge roke – zopet iz pisarij med zasedbo – kar dokazujejo nejasne fraze o »panslavizmu«, pri čemer ne razlikuje med slovenskim in slovanskim. Težko si mislimo nekaj stvarnega ob njegovih stavkih o Kleklu: »Samostojno prizadevanje slovanskih nazorov je sprejel, bil njegov razširjevalec in: »Njegovi cerkveni nadrejeni so večkrat ugovarjali njegovi aktivni udeležbi v vseslovanskem gibanju, zato je l. 1910 odšel v pokoj, sklicujoč se na zdravstvene vzroke« – kar nikakor ni res.

Prav tako je neresnična Kleklova udeležba pri »nemirih« v Beltincih v novembru 1918, ko so ljudje ropali judovske trgovine in grad grofov Zichyjev. Prav tako je obrekovanje, povzeto po obtožnici okupatorskega sodišča v Györu iz 1941 proti J. Kleklu in tovarišem, da sta v Beltincih »ropala« dijaka Ivan Jerič, ki se je dan prej vrnil s soške fronte, in Mihael Kühar iz Bratonec, brat zapisovalca ljudskega izročila Števana (str. 66). Oba sta v resnici mirila ljudi in jih odvrčala od nasilja, Zsiga pa trdi, da sta pred madžarsko oblastjo pobegnila v Ljutomer, kjer sta se pridružila prekmurskim legionarjem. Potomci in sorodniki obeh obdolženih so od založništva knjige zahtevali preklc v lendavskem madžarskem časniku, kar se pa ni zgodilo.

Naj tu omenimo, da avtor knjige večino priimkov piše v napačni obliki, kar smo navedli v *Vestniku*.

Značilno za avtorja je, da uporablja kričeče naslove poglavij, ki naj bi iz majhnih dogodkov naredili velike, npr. »Soboška bitka«, kar je že sam označil z narekovajem, v katerem je Jurišičev samovoljni pohod prikazal kot uradno »okupacijo« nove jugoslovanske države, čeprav sta Godina in Slavič vso zgodbo – tudi tisti del, ki ga Zsiga zamolči – natanko opisala. Tak naslov je tudi Lendavska »bitka«, kjer je avtor tudi uporabil narekovaj (in dodal celo karto!), za šeststranski opis vdora madžarske mejne straže v novembru 1919 na jugoslovansko ozemlje, da lahko opiše zaprtje lendavskih »talcev« in ministrsko sejo v Budimpešti.

Zelo tendenčno je prikazano pod naslovom »Po zasedbi« – namreč Prekmurja 12. in 13. avgusta 1919 z dovoljenjem Najvišjega sveta mirovne konference. Še bolj tendenčno je poglavje »V imenu Prekmurcev, toda brez njih«, v katerem obravnava dogodke v začetku leta 1919, ko so Madžari ponujali Prekmurju avtonomijo. Enako zveni naslov: »V znamenju pravičnosti ali oblasti?« – o delu razmejitvene komisije in o borbi ogrske delegacije za sleherno vas, v kateri je bilo kaj Madžarov. Ker so zastopniki velesil odločili v prid naše države, »niso imeli glavnega pomena vidiki pravičnosti, marveč trenutne koristi oblasti« (str. 137).

Bilo bi pa v redu, ko bi Francozi za devetdeset let vzeli v najem madžarske železnice in se odločili v korist Ogrske, kar nam avtor ponovno razkriva in obžaluje, da se to ni zgodilo.

V poglavju Trianonska mirovna pogodba (str. 100–106) se Zsiga na široko razpiše o delu madžarskega izvedenca za Prekmurje, srednješolskega profesorja matematike in fizike *Sándorja Mikole*; najprej v dveh prilogah odgovora ogrske vlade mirovni konferenci 12. februarja 1920 na njeno zahtevo mirovnih pogojev, ki naj bi jih ogrska vlada sprejela. Pri tem docela izmišljeno imenuje Slavičovo francosko brošuro *Quelques remarques...* v madžarščini: *A vend kérédw* (=Vendsko vprašanje) – o vsebini Mikolovih brošur, ki jih je sopodpisal peštanski slavist János Melich, piše Slavič v razpravi *Prekmurske meje v diplomaciji*. Tu naj omenimo 1928 izdano (kar na njej ni označeno) Mikolovo knjižico *A vendég multja és jelene* (Preteklost in sedanost vendstva), ki jo je podpisani ocenil že 1932 v ČZN in v kateri menda ni niti enega veljavnega, nespornega stavka. Pisana je v istem iredentističnem, propagandnem slogu kot brošuri za mirovno konferenco, z namenom prikazati, da ogrski – prekmurški Slovenci niso imeli nobenih stikov z ostalimi Slovenci, od katerih se razlikujejo tudi po jeziku, itn. Avtor se na to knjižico vidno opira, le da docela prezre njene edino vzdržljive trditve o delovanju evangeličanskih pisateljev.

Bile bi zabavne take trditve, ko ne bi širile neverjetnih neresnic v propagandne namene; da je bila v šolah Prekmurja po 12. avgustu 1919 (v resnici šele čez leto) »glavna sprememba pouk slovenskega jezika namesto prekmurščine (vend). S tem se je začelo pretapljanje prekmurskega (vend) prebivalstva v slovensko...« (str. 90).

Take nejasne misli in trditve so se širile tudi med zasedbo 1941–1945 in madžarski zgodovinarji jih bodo prepisovali, lendavski Ogrji pa bodo protestirali, da knjiga nikakor ne pospešuje asimilacije porabskih Slovencev. Kot učenec ljudske šole v Bogojini v letih od 1915 do 1919 vem, da smo se slovensko učili le verouk (pa četudi le v prekmurskem narečju, ki smo ga dosledno imenovali slovenščina), ves ostali pouk pa je potekal – kot tudi na drugih prekmurskih šolah – zgolj v madžarščini. Kako je bilo v prejšnjih stoletjih, nas pouči Horvat-Kokoljeva knjiga *Prekmursko šolstvo* (1977), kjer zvemo, da se je sredi 19. stol. začela odstranjevati prekmurščina iz osnovnih šol, kolikor je je bilo in so jo nadomestili z madžarščino, s čimer se je zares začelo »pretapljanje prekmurskega prebivalstva« v – *madžarsko*, česar nočejo razumeti (če jim je to znano) izdajatelj in urednik te knjige v Lendavi 1996 v Republiki Sloveniji in kar tudi za nekatere slovenske politike »ni vprašanje«, kot nam isti Ogrji v svojem tisku trdijo.

Kako se igračkajo doktorji znanosti tudi v Lendavi, ki so menda prebirali rokopis te knjige, dokazuje še en kuriozum: Ivan Hribar, »namestnik osrednje vlade«, je postal Andrej in na nedoumljiv način »pozneje vodja lendavske politične uprave« (str. 128).

Zakaj je bila obravnavana knjiga napisana danes? Nepoznavalci zgodovine v lendavskem *Zavodu za kulturo madžarske narodnosti* in njegov založniški odbor v svoji onemoglosti očitajo ocenjevalcem obravnavane knjige, da »si prizadevajo na zavajajoč način očrtni pomurske Madžare, njihove organizacije in institucije... Knjigo lahko razumejo tako le tisti, ki zaradi kakršnegakoli razloga ne morejo sprejeti zgodovinskega dejstva in so si zadali za cilj ustvarjanje konfliktnega vzdušja. Tovrstne članke obsojamo tudi zaradi tega, ker si prizadevajo 'informirati' tak krog bralcev – in s tem vplivati na oblikovanje javnega mnenja –, ki madžarskega jezika ne razume, zato si ustvarijo odnos do publikacije, posredno pa tudi do pomurskih Madžarov le na podlagi tega, kar preberejo v člankih in izjavah. — 'Nesporazumi' takšnega značaja bi morali biti predmet razprav zgodovinarjev in jih ne bi smeli uporabljati za zavajanje javnosti...« (*Književni listi – Delo*, št. 34, 12.6.1997 in v vseh drugih listih, kjer je bil objavljen moj članek o knjigi).

Kulturniki iz Lendave ne berejo menda ne naših ne madžarskih listov, da bi našli v njih ocene vsakršnih, tudi zgodovinskih knjig, zato ukazujejo, kdo in kje jih sme ocenjevati. Učenčki madžarskih šol smejo brati o prekmurščini, da se bistveno razlikuje od slovenščine in vse druge nemogoče trditve, mi pa ne smemo biti prizadeti, če s tem ne soglašamo, če obrekuje avtor našega rajnega očeta, strica, prijatelja.

In zakaj je bila knjiga še napisana zdaj? V treh jezikih objavlja na koncu za kazalom dva odstavka o njeni vsebini, katerih zadnji se glasi: »Avtor knjige dr. Tibor Zsiga prikazuje na osnovi verodostojnih dokumentov pripravljenost večine prebivalcev bojovati se po določitvi novih meja za pravico do samoodločbe, pa čeprav z orožjem.« Za vse to naj bi bili tudi Slovenci po besedah zastopnika založništva – hvaležni avtorju...